

כתב הרשב"א (בתשובה צו): גם הבימה שגבוהה עשרה ורחבה ארבע ויש לה מחיצות גבוהות, אינה מפסקת אפילו לרב החולק על רבי יהושע בן לוי, מפני שהיא מיועדת לתשמיש בית הכנסת לפיכך אינה מפסקת.
ב. לא אמרו אין מחיצה מפסקת אלא לעומדים בבית הכנסת מעבר למחיצה, או חוץ בחצר בית הכנסת מחוץ לפתח, אבל לא בעומד בבית אחר. (ריא"ז).

כל העם בכלל הברכה, גרים נשים ועבדים (משוחררים). אף על פי שנאמר בני ישראל — כולם בכלל, שנאמר אמור להם.

דין שליח ציבור, ענייתו 'אמן' אחר הכהנים, ונשיאת כפיו אם הוא כהן — נתבאר בברכות לד.

ס. אלו מאמרי רבי יהושע בן לוי בעניני ברכה, טובת-עין וצרות-עין, מובאים בסוגיא?

אמר רבי יהושע בן לוי:

מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם; כל כהן שמברך — מתברך, ושאינו מברך — אין מתברך...

יתכן שלא אמר אלא כשעבר במזיד ולא ברך. ויתכן אף כשלא עבר, כגון שלא עקר רגליו ברצה ולא אמרו לו לעלות, או כשלא בא לבית הכנסת מחמת אונס מלאכה — אף בזה אינו מתברך. (ע' בבאור שני הצדדים בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב לא);

כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה 'עשה'...

כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה...

אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין...

מנין שאפילו עופות מכירים בצרי העין...

כל הנהנה מצרי העין עובר בלאו... [רב נחמן בר יצחק אמר: עובר בשני לאוין...].

אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי העין...

דף לט

סא. א. העומדים בצדי הכהנים, האם הם בכלל הברכה?

ב. מה דינו של כהן שלא נטל ידיו?

ג. איזו ברכה מברך הכהן קודם ברכת כהנים? אלו אמירות נוספות נלוות אל הברכה?

ד. סדר נשיאות כפים, כיצד?

א. העומדים בצדי הכהנים, נסתפקו בגמרא האם הם בכלל המתברכים. ופשט אבא מר בר רב אשי ממשנת פרה שהמתכוין להזות לפניו והזה לאחריו — הזאתו פסולה, אבל הזה על הצדדים שבפניו — הזאתו כשרה. ואף כאן, הצדדים שממנו ולהלן דינם כלפניו, ושממנו ולאחור — כלאחריו.

כתבו הפוסקים שגם הצדדים אשר בקו ישר עם הכהן, כלפניו דמו. ויש אומרים שבאופן

זה יש לעמוד כלפי צדו, כדי שיהא 'פנים מול פנים'. (עפ"י משנה ברורה. וע' ב'חדושים ובאורים'

ב. אמר רבי יהושע בן לוי: כל כהן שלא נטל ידיו — לא ישא את כפיו. (שאו ידכם קדש וברכו את ה').

א. צריך נטילה במים דוקא, בדומה לקידוש ידיים ורגלים לעבודה, ואין מועילים שאר דברים המנקים, שלא כבתפילה. (פוסקים או"ח קכח,ו).

ב. הסכמת הפוסקים היא שאף על פי שנטל ידיו שחרית, צריך ליטול שוב קודם הברכה, שכן משמע מהכתוב שתיכף לקדושה ברכה [אך אין מברכים על נטילה זו]. ואם אין לו מים, כתבו האחרונים, נוכל לסמוך על דעת הרמב"ם שנטילת שחרית מועילה, כל שלא הסיח דעתו ויודע שלא נגע במקום מטינף. ודוקא אם נטל עד הפרק (עפ"י משנ"ב ושעה"צ קכח,ו. ובתמ"נ נהגו שהכהנים אינם נוטלים ידיהם קודם ברכת כהנים, שסומכים על הנטילה שלפני התפילה, כדברי הרמב"ם. שו"ת החיים והשלום כז).

ג. בספר חדושים ובאורים כתב להסתפק כשקראוהו לעלות, האם יש לו להימנע מחמת שלא נטל ידיו, או שמא יעלה כדי שלא יעבור ב'עשה' דאורייתא. ומדברי הפרי-חדש (קכח סק"ב) מבואר שלא יעלה. וכן מורה פשטות לשון הגאונים (מובא בערוך ועוד), שהנטילה מעכבת בברכת כהנים.

ג. הכהן מברך על המצוה קודם ברכתו: 'ברוך... אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה'.

בספר האשכול כתב לברך ברכה זו בלחש. ופרשו טעמו, שלא ייראה כמוסיף על הברכות. (מובא בהערות למסכת סוטה').

כאשר עוקר רגליו לעלות לדוכן (ומחזיר פניו כלפי היכל) אומר: 'יהר"מ ה"א שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל, לא יהא בה מכשול ועון'. כאשר גמר לברך ומחזיר פניו מהציבור (עד שיגמור ש"ץ ברכת השלום) אומר: 'רבש"ע, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים...!'

ד. כאמור לעיל, הכהנים עוקרים רגליהם בעבודה ובאים לפני התיבה ומתפללים על ברכתם שבאים לברך עד גמר ברכת הודאה (ערש"י). כשכלה 'אמן' מפי הצבור, החזן קורא 'כהנים' אם שנים הם או יותר. ואז מברכים הכהנים על המצוה ומחזירים פניהם כלפי הציבור. (והמנהג שבאמירת 'וציונו...! מחזירים פניהם לציבור). אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא. (יש מפרשים על קריאת 'יברכך וכו', ויש מפרשים על קריאת 'כהנים'. ושניהם הלכה). הציבור עונה 'אמן' אחר כל פסוק. ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה 'אמן' מפי הצבור. בגמר ברכתם, אינם רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל ש"ץ ב'שים שלום' (יש מפרשים יתחיל ממש, ויש מפרשים כשכלה 'אמן' של הציבור וכבר רשאי הש"ץ להתחיל 'שים שלום'). ואינם רשאים לכוף קישרי אצבעותיהם (אם רוצים. רש"י) עד שיחזירו פניהם מן הציבור. החזירו פניהם לכיוון ההיכל, עומדים במקומם ואומרים 'רבש"ע...! כנ"ל, ואינם רשאים לעקור רגליהם ולילך עד שיגמור שליח צבור 'שים שלום'.

א. קודם הברכה קופצים הכהנים אצבעותיהם לתוך ידם, ובשעת הברכה פושטים אצבעותיהם

(עפ"י רמב"ם תפלה יד, ג. וע' בבאור הענין ב'שעורים לזכר א"מ' ח"ב עמ' רכב).
ב. כתבו פוסקים אחרונים שהמקרא את הכהנים מלה במלה, לא יקרא בלחש. (ע' שבט הלוי ח"ג טו,ה; הליכות שלמה; הערות במסכת סוטה. ולכאורה די בכך שישמעוהו כל הכהנים ומה צורך בשמיעת הקהל. וי"ל שמה שכתב הכלבו 'בקול רם' היינו שישמעוהו היטב כל הכהנים).

סב. אלו הלכות הובאו בסוגיא בעניני קריאת התורה וההפטרה בבית הכנסת?

אמר רבא בר רב הונא: כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה. (ובפתחו עמודו כל העם כלומר שתקו; ואזני כל העם אל ספר התורה. ר' זירא א"ר חסדא).

א. יש אומרים מעת שנפתח ממש, ויש אומרים מעת שהתחילה הקריאה.
ב. כתב רבנו יונה (נפ"א דברכות), אף בין גברא לגברא אסור לדבר [אעפ"י שמוותר לצאת], שמא יימשך וידבר כשקוראים. וכן נפסק בשלחן ערוך (קמו"ב). ובספר באר שבע פקפק בזה, וצדד להתיר מדינא אעפ"י שנכון לחוש לדברי רבנו יונה. והב"ח מיקל בלימוד בין גברא לגברא. ובאליה רבה מצדד שבלימוד עם אחרים אין להקל, שמא יימשך. ולהורות הוראה לפי שעה אין להחמיר בין גברא לגברא, שאין לחוש שמא יימשך. (עפ"י משנ"ב קמו סק"ו. ובהערות במסכת סוטה' משמע לאסור. וצ"ב).

אמר רבי זירא אמר רב חסדא: אין הצבור רשאים לענות 'אמן' עד שתכלה ברכה מפי הקורא. ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור. ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום עד שיכלה פסוק מפי הקורא. ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר עד שיכלה תרגום מפי המתרגם.

אמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה (משום כבוד התורה, שלא ישוו הקריאה בתורה לקריאה בנביא).

מי שקראוהו למפטיר ואינו יודע לקרוא ההפטרה, יכול אחר לאמרה, שמוכח הדבר שזה עלה לתורה בשביל המפטיר, שהרי הפסיקו בקדיש לפני קריאתו בתורה. אבל לכתחילה אין לקרוא למי שאינו יודע. (או"ח רפד, ד).

ואפילו במנחה של תענית שאין שם קדיש ואין היכר שעלה השלישי למפטיר, יש ליתן לאחר לקרוא ההפטרה ואל יעלו אדם נוסף לתורה, כי אין מוסיפים על מנין העולים בחול. ובמקרה זה עדיף שיקרא ההפטרה הלוי או הכהן שקרא בתורה, ואולם אם אינם יודעים לקרוא, יקרא אחר. (עפ"י נודע ביהודה או"ח תנינא ק').

לפי המנהג בכמה מקומות שקוראים ההפטרה במגילה העשויה כספר תורה, אף לכתחילה מותר לקרוא למפטיר מי שאינו יודע לקרוא בעצמו, והשליח-צבור יקרא ההפטרה (חיי אדם, מובא במשנ"ב שם. ולכאורה נראה שהוא הדין ללא מגילה, אם הש"ץ קורא בקול והעולה למפטיר קורא עמו בלחש, שפיר דמי).

אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה.
אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בציבור מפני כבוד צבור. (שצריכים להמתין ליציאת הספר, הלכך יוציא הספר תחילה ויוכלו הצבור לצאת, ואז הוא שב ומפשיט את התיבה. רש"י).

אין הצבור רשאים לצאת עד שינטל ספר תורה (י"ג: ויניח במקומו), ושמואל אמר: עד שיצא. ופרשו שאין כאן מחלוקת; אם יש פתח אחר לצאת בו, מותר לציבור לצאת דרך הפתח האחר קודם שיצא הס"ת (ובלבד שילווחו אנשים מן הציבור למקומו. פוסקים), ואם אין פתח אחר, אין לצאת עד שיצא הספר.

דפים לט — מ

סג. א. העם המתברך מהכהנים, האם יש לו לשתוק ולהאזין לברכה, או יאמר פסוקי שבה והודיה ותפילה על הברכה.

ב. בזמן ששליח צבור אומר 'מודים' — העם מה הם אומרים?

א. נחלקו דעות האמוראים אודות אמירת פסוקים על ידי העם בזמן ברכת כהנים; יש מחייבים זאת (כן דעת רבי אחא בר חנינא; רבי זירא בשם רב חסדא; רבי אמי; רבי אחא בר יעקב) — כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מסביר פנים (להודות על הברכות ולהראות שהן נוחות לו)? ופרטו בגמרא את שלשת הפסוקים שיש לומר בתפילת שחרית, במוסף של שבת, במנחה של תענית ובתפילת נעילה של יום הכפורים. היכן אומרם — רב יוסף אמר: בין כל ברכה וברכה. ורב ששת אמר: בהזכרת השם. וכן נחלקו רב מרי ורב זביד, האם אומר פסוק אחד על כל פסוק ופסוק מהברכה, או אומר את שלשתם על כל פסוק ופסוק.

ויש סוברים שעדיף שלא לאמרם, כלום יש עבד שמברכים אותו ואינו מאזין?! (כן אמר רבי חנינא בר פפא). וישנה דעה שאין לאמרם אלא במקדש (לכבוד שם המיוחד הנזכר שם) אבל לא בגבולין (רבי חייא בר אבא. ואפשר שכן סובר רבי אבהו עפ"י הנהגת רבי אבא דמן עכו שלא היה אומרם. ואפשר שלדעתם אף במקדש אין ראוי לומר. ע' לקוטי הלכות).

יש שנקטו להלכה לומר הפסוקים בין ברכה לברכה (המאירי) או בשעת הארכת הניגון, או בשעת הקראת הש"ץ (ע' רמ"א קכח, כו, מג"א וט"ז). ואולם השלחן-ערוך פסק שלא לאמרם. וכן הסכימו האחרונים שעדיף שלא לומר פסוקים (ע"ש במשנ"ב). משום סכנה התיירו לחולם חלום רע לומר דברים בשעת ברכת כהנים, להטבת חלומו (תוס' עפ"י ברכות נה. ויש מפרשים הטעם, שזה נחשב 'מאזין' מפני שמראה עצמו מקבל הברכה, שהרי מבקש שתתקיים ועי"כ ייהפך חלומו. עפ"י מהרי"ל). לדעת תרומת הדשן (כו) יש לדקדק לאמרם בהארכת הכהנים את ההברה האחרונה של הפסוק שמאריכים בה בניגון, לפי שכבר נסתיימה התיבה בעצם. [וישמרך; ויחנך]. אבל בתיבת 'שלום' אי אפשר להאריך הברה אחרונה ולכן מאריכים קודם גמר המ"ם]. ויש חולקים (ע' שו"ת מהרי"ל קכח; בית יוסף ושאר פוסקים קכח, מד).

ב. בזמן ששליח צבור אומר 'מודים', העם אומרים 'מודים' אנחנו לך ה"א על שאנו מודים לך. כן אמר רב. ושמואל הוסיף בה 'מודים אנחנו לך אלקי כל בשר על שאנו מודים לך'. רבי סימאי הוסיף 'יוצרנו יוצר בראשית'. נהרדעי בשם רבי סימאי: 'ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו'. רב אחא בר יעקב מסיים בה: 'כן תחיינו ותחננו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך בלבב שלם'. אמר רב פפא: הלכך נאמר את כולם.